




## Research Article

Vol. 30, No. 23, Spring-Summer 2023, p. 37-52

## Investigating the effect of the personality of white-collar criminals in predicting the differential trial of economic crimes (analyzing the attitude of society's elites)

S. Safari <sup>1</sup>, A. Javan Jafari <sup>2\*</sup> , S.M. Seyedzadeh Sani<sup>2</sup>

1- Ph.D of Criminal Law and Criminology, Department of Criminal Law and Criminology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

2-Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

3-Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

(\*- Corresponding Author Email: [j-javan@um.ac.ir](mailto:j-javan@um.ac.ir))

<https://doi.org/10.22067/economlaw.2023.80189.1242>

Received: 4 February 2023  
Revised: 19 April 2023  
Accepted: 22 June 2023  
Available Online: 22 June 2023

**How to cite this article:**

Safari, S.; Javan Jafari, A., Seyedzadeh Sani, S.M. (2023). Investigating the effect of the personality of white-collar criminals in predicting the differential trial of economic crimes. *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 30(23): (37-52) (in Persian with English abstract).

<https://doi.org/10.22067/economlaw.2023.80189.1242>

**1- INTRODUCTION**

Different handling of some criminal matters is done based on several criteria, the nature of criminal behavior is one of them. In the meantime, economic crimes are one of the most important areas in which Iran's legislator has tried to use differential and different proceedings compared to other crimes. In this regard, it seems that the field of economic crimes with large and major characteristics, especially when it is associated with the extent of the works and the large number of victims, is one of the fields that needs to deviate from the certain principles of fair proceedings and resort to the principles of reliable proceedings. In order to pay attention to the usual expectations, judicial proceedings should be conducted in a fair place. This issue, which is referred to as "differential proceedings", is generally taken into consideration when the regulations of general proceedings are not efficient to deal with a category of crimes. It is worth mentioning that the differentiation of proceedings is not only limited to the specialization of hearing courts. Rather, it means the separation of criminal procedure rules and judicial authorities, which of course can be one of the manifestations of the specialization or specialization of the investigating authorities.

Special courts to deal with the crimes of disruptors in the country's economic system were established in a number of provinces in Iran since 2017. The rules of procedure foreseen for these courts, in many cases, are contrary to the principles and bases of the usual procedure in dealing with other crimes.

**2- PURPOSE**

Since the provision of differential proceedings in economic crimes is combined with a strict approach in forming special courts to deal with the crimes of those who interfere in the country's economic system. Therefore, by proposing this hypothesis that it seems that the characteristics of the criminals of macro-economic crimes have been effective in predicting differential proceedings in special courts dealing with the crimes of disruptors in the country's economic system, they seek to clearly determine the effect of the personality of white-collar criminals in To examine the provision of differential proceedings to deal with economic crimes from the point of view of the elites of the society (law professors, lawyers, judges).

**3- METHODOLOGY**

The current research is of an applied type in terms of the purpose of the study, and in terms of the general nature of the descriptive-analytical type, the data of which has been collected in the form of a survey. With the explanation that the authors, in addition to describing and explaining the current situation of differential proceedings in special courts dealing with the crimes of disruptors in the country's economic system, intend to



conduct a comprehensive analysis of the attitude of the elites of society regarding the effect of the personality of white-collar criminals on the prediction of the rules of differential proceedings in this Courts provide.

The tool used for data collection was a researcher-made questionnaire (closed-answer questions with a 5-point Likert scale), which is generally used as one of the most common tools for collecting information in survey research. In order to take a sample from the elite statistical society, the opinion of law professors, attorneys and judges, who are known as experts in this field, was taken into consideration by the authors. A total of 891 elites were selected as a statistical sample, which is the number of each sample taken in the research groups (158 law professors, 312 lawyers, 421 judges).

#### 4- FINDINGS

Considering the obtained results, it is clear that as expected, in the opinion of the society's elite, the character of economic criminals has been effective in predicting these courts to fight against economic corruption and their differential proceedings. By interpreting the results obtained from the Kruskal-Wallis test, considering that the obtained Sig value is equal to 0.000, it must be acknowledged that firstly, the null hypothesis or the opposite of the research hypothesis is rejected, and secondly, it can be confirmed with 99% confidence and certainty. It can be stated that the personality of economic criminals has been effective in predicting different rules compared to other crimes and this is reflected in the attitude of the statistical sample.

#### 5- CONCLUSION

By examining the data obtained from the questionnaires of this research, it was found that according to the elites of the society, the personality and characteristics of economic criminals were effective in predicting the differential proceedings of economic crimes, and the judges had the greatest influence on this issue. Due to the fact that a differential trial regarding an issue is considered an exceptional matter that should have a strong justification and support. Therefore, the provision of differential and different proceedings, considering that it is considered exceptional and contrary to the principle, requires mentioning strong grounds. The importance of this issue is greater when the fundamental rights of the accused and convicted are limited, and the legislator should have stronger justifications for adopting his differential approach. Therefore, it seems that there can be no doubt about the principle of differentiating the handling of some cases, including macro-economic cases, but in this process, it is necessary that the deviation from the usual rules of procedure and fair principles of procedure should be accompanied by detailed justifications.

**Keywords:** Disruption in the economic system, crimes of nobles, economic crimes, differential proceedings, white-collar criminals.

## مقاله پژوهشی

دوره ۳۰، شماره ۲۳، بهار و تابستان ۱۴۰۲، ص ۳۷-۵۲

# بررسی تأثیر شخصیت مجرمین یقه سفید در پیش‌بینی دادرسی افتراقی جرایم اقتصادی (تحلیل نگرش نخبگان جامعه)

صادق صفری<sup>۱</sup> - عبدالرضا جوان جعفری<sup>۲\*</sup> - سید مهدی سیدزاده ثانی<sup>۳</sup>

دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۵ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۱

## چکیده

در خصوص رسیدگی به جرایم اقتصادی، دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور از سال ۱۳۹۷ در تعدادی از استان‌های کشور تشکیل شدند. قواعد دادرسی پیش‌بینی شده برای این دادگاه‌ها، در بسیاری از موارد با اصول و مبانی دادرسی معمول در رسیدگی به سایر جرایم مغایر است. به نظر می‌رسد یکی از دلایل توجیهی تشکیل چنین محاکمی، شخصیت مجرمین اقتصادی است که روند رسیدگی به پرونده‌های کلان اقتصادی در دادگاه‌های عادی را با چالش مواجه می‌نماید. نویسندگان در این نوشتار نگرش سه گروه از نخبگان جامعه را در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین یقه سفید در پیش‌بینی دادرسی افتراقی در این دادگاه‌ها مورد بررسی قرار دادند. تعداد ۱۵۸ نفر از اساتید رشته حقوق، ۳۱۲ نفر از وکلای دادگستری و ۴۲۱ نفر قضات به عنوان نمونه آماری به روش قضاوتی انتخاب شدند. پرسشنامه این پژوهش به صورت محقق ساخته با سؤالاتی به صورت پاسخ بسته و با الهام از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت طراحی شد و داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۲ مورد تجزیه تحلیل و آزمون (کروسکال-والیس) قرار گرفت. نتیجه حاصل از پژوهش صورت گرفته نشان داد که گروه‌های مختلف نخبگان، عمدتاً عقیده بر تأثیر بسیار زیاد شخصیت مجرمین اقتصادی بر پیش‌بینی دادرسی افتراقی در دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور دارند و از میان گروه‌های آماری، قضات بیش از سایر گروه‌های نخبگان، قائل به این مهم هستند.

**کلید واژه‌ها:** اخلاک در نظام اقتصادی، جرایم آفا زاده‌ها، جرایم اقتصادی، دادرسی افتراقی، مجرم یقه سفید.

## مقدمه

آن، موجب آسفتگی و بی‌نظمی حقوقی می‌گردد» (Bagherinejad, 2015: 15). ولیکن باید توجه داشت رسیدگی به برخی پرونده‌های کیفری به طور متفاوت و با دادرسی افتراقی، موضوعی است که به مرور زمان و پس از مشاهده ناکارآمدی دادرسی معمول، نمود و بروز پیدا کرده است.

افتراقی شدن دادرسی کیفری،<sup>۴</sup> بر پایه معیارهای متعددی انجام می‌گیرد که ماهیت رفتار مجرمانه از جمله آنها می‌باشد.<sup>۵</sup> در این میان،

اصول حاکم بر هر نظام حقوقی، شاکله اصلی آن نظام را می‌سازد و نمایانگر ارزش‌های حاکم بر هر نظام حقوقی است. این اصول را می‌توان مفاهیمی فراقانونی دانست که به عنوان میراث نسل‌های گذشته، مورد پذیرش قرار گرفته و امروزه حتی به عنوان مسلمات حقوقی، نیاز به اثبات ندارند (Sadeghi, 2005: 13). «وجود این اصول، عقلانیت و انسجام ساختار حقوقی را تضمین کرده و فقدان

۴ - برای مطالعه بیشتر در زمینه مبانی حقوقی و جرم‌شناسی افتراقی شدن رجوع کنید به: (Pakniyat, 2017: 32-199)

۵ - برای مطالعه بیشتر در زمینه دادرسی افتراقی در جرایم اطفال و نوجوانان رجوع کنید به: (Mirkamali & Hossaini, 2016: 245-272) همچنین در زمینه دادرسی افتراقی در خصوص نظامیان رجوع کنید به: (Attarnia & et al, 2017: 205-240). همچنین در خصوص سازو کار دادرسی افتراقی در دادسرا و دادگاه‌های ویژه روحانیت رجوع کنید به: (Azarbaijani, 2010: 59-77)

۱- دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد  
Email: sadeghsafari13@gmail.com  
۲- استاد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد  
(\*) - نویسنده مسئول: (Email: j-javan@um.ac.ir)  
۳- استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد  
Email: seidzadeh@um.ac.ir

زمانی مشخص هستیم که آخرین دوره زمانی که پژوهش حاضر نیز متمرکز بر مباحث جامعه‌شناسی پیرامون آن است، تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۷ می‌باشد. تشکیل چنین محاکمی با توجه به اینکه اصولاً رسیدگی به پرونده‌های مربوط به جرایم اقتصادی با دشواری‌ها و حواشی خاص مواجه است که بخشی از آنها به ویژگی‌های خاص جرایم و بخشی دیگر به اوصاف مجرمان اقتصادی برمی‌گردد. لذا با توجه به حساسیت افکار عمومی در خصوص این جرایم، رسیدگی در خور اهمیت موضوع، به عنوان مطالبه مردم و نخبگان جامعه مطرح می‌شود و اگر از شیوه معمول دادرسی پاسخ مناسب به این قبیل جرایم داده نشود، انتظارات برآورده نمی‌شود و پیگیری مطالبات عمومی از طرق دیگر صورت می‌پذیرد. نظام عدالت کیفری ایران نیز با دریافت این پیام از اجتماع، به فکر کسب توفیق و مقبولیت عمومی بیشتر در رسیدگی به این پرونده‌ها می‌افتد. لذا ناچاراً برای رسیدگی به این پرونده‌ها، راهکاری خاص ایجاد می‌شود و آن هم پیش‌بینی دادرسی افتراقی و متفاوت از دادرسی معمول می‌باشد. تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور با قواعد دادرسی متفاوت نسبت به سایر دادگاه‌های کیفری و با حذف بسیاری از تشریفات معمول دادرسی عادلانه، سعی دارد گامی مؤثر در راستای مقابله با جرایم اقتصادی بردارد.

دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور که به دادگاه‌های موضوع استجازه یا جرایم اقتصادی معروف شدند در اجرای بند ۱۱ استجازه مورخ ۲۰ مرداد ۱۳۹۷ رئیس قوه قضائیه وقت از مقام معظم رهبری، به موجب «آئین نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور» در تاریخ ۲۳ آبان ۱۳۹۷ در تعدادی از استان‌های کشور تشکیل شدند. البته آئین نامه مورد اشاره در مورخه ۱۳۹۹/۰۷/۰۸ با کمی تغییرات در محتوا، با عنوان «آئین نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرایم عمده و کلان اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور» توسط رئیس قوه قضائیه فعلی تصویب و تا شهریور ۱۴۰۰ جهت اجرا، ابلاغ شده است و تاکنون نیز تمدید شده است. قواعد دادرسی پیش‌بینی شده برای این دادگاه‌ها، در بسیاری از موارد با اصول و مبانی دادرسی معمول در رسیدگی به سایر جرایم مغایر است.

محول نمودن تشخیص عمده و کلان بودن اخلاک در نظام اقتصادی کشور بر عهده قاضی رسیدگی‌کننده؛ اختیارات ویژه

بزهکاری اقتصادی از برجسته‌ترین پدیده‌های مجرمانه هستند که سیاست‌گذاران جنایی با پیش‌بینی مقررات خاص به پاسخ‌دهی و رسیدگی ناظر به آن جنبه افتراقی داده‌اند (Niazpour, 2019: 15). در این راستا به نظر می‌رسد، حوزه جرایم اقتصادی با اوصاف کلان و عمده خصوصاً وقتی با گستردگی آثار و انبوه مالباختگان همراه است، یکی از حوزه‌هایی است که ضرورت دارد با عدول از اصول مسلم دادرسی عادلانه و با توسل به اصول دادرسی معتمدانه به جای عادلانه، جهت توجه به انتظارات معمول، رسیدگی قضایی صورت بپذیرد. این موضوع که از آن تحت عنوان «دادرسی افتراقی» یاد می‌شود، اصولاً زمانی مورد توجه قرار می‌گیرد که مقررات دادرسی عمومی، برای مقابله با دسته‌ای از جرایم کارآمد نباشد. شایان ذکر است افتراقی شدن دادرسی، صرفاً منحصر به اختصاصی شدن دادگاه‌های رسیدگی‌کننده نمی‌باشد. بلکه منظور تجزیه شدن قواعد دادرسی کیفری و مراجع قضایی است، که البته می‌تواند یکی از جلوه‌های آن اختصاصی یا تخصصی شدن مراجع رسیدگی‌کننده باشد.<sup>۱</sup>

در حوزه جرایم و تخلفات اقتصادی، در مقایسه با سایر حوزه‌ها، شاهد بیشترین تنوع و تعداد مراجع قضایی<sup>۲</sup> رسیدگی هستیم. به نحوی که رسیدگی به جرایم اقتصادی در همه دادگاه‌های کیفری اعم از کیفری یک، کیفری دو و انقلاب صورت می‌پذیرد (Kabiri & Shafii Khorshidi, 2018: 346). بخشی از این امر بواسطه ویژگی‌های خاص جرایم و مجرمان اقتصادی، حساسیت افکار عمومی و آثار زیان‌بار این جرایم، می‌باشد که دولت‌ها را بر آن داشته است که نهادهای قضایی و دادگاه‌های کیفری و قضات و ضابطین متخصص و دوره دیده‌ای را برای رسیدگی به این جرایم اختصاص دهند.

در کشور ایران نیز همانند بسیاری از کشورهای، تدابیر ویژه‌ای در بالاترین عرصه‌های سیاست‌گذاری برای کنترل جرایم اقتصادی اتخاذ شده است.<sup>۳</sup> در این راستا شاهد اتخاذ رویکردهای مختلفی در مقاطع

۱ - در این زمینه برخی معتقدند اگر چه افتراقی شدن دادرسی کیفری به عنوان یک ضرورت غیرقابل اجتناب برای افزایش کارایی سیاست جنایی شناخته می‌شود ولیکن می‌تواند دستاویزی برای نقض حقوق بشر و سوءاستفاده حاکمیت قرار گیرد (Pakniyat, 2017: 24)

۲ - البته این موضوع در خصوص مراجع غیرقضایی در حوزه جرایم و تخلفات اقتصادی هم صادق است که برای جلوگیری از اطاله کلام از پرداختن به آنها صرف‌نظر شده است.

۳ - جمله این سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران مثل سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ابلاغ شده در ۱۳۸۲، قانون مبارزه با پولشویی ۱۳۸۶ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری کشور ۱۳۹۰، آئین نامه پیش‌گیری از رشوه در دستگاه‌های اجرایی ۱۳۸۳، آئین نامه مبارزه با پولشویی و آئین نامه پیشگیری و مقابله نظام‌مند و پایدار با مفاسد اقتصادی در قوه مجریه ۱۳۹۲ و نهایتاً آئین نامه اجرایی تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۹۷ و اصلاحی ۱۳۹۹ می‌باشند. حتی

در این چارچوب، قوه قضائیه به راه‌اندازی مجتمع‌های قضایی ویژه اقتصادی و جرایم کارکنان دولت مبادرت ورزیده است تا به این واسطه به صورت نظام‌مند در راستای مقابله با اینگونه رفتارهای مجرمانه گام برداشته شود (Niazpour, 2019: 594)

طور روشن تعریف نشده و از حیث تعریف بسیار چالش‌برانگیز هستند.<sup>۲</sup> ابهام در مصادیق جرایم اقتصادی نیز از ابهام در مفهوم این جرایم نشأت می‌گیرد. لذا به لحاظ اینکه معیارهای ارائه شده جهت شناسایی جرایم اقتصادی از باب غلبه می‌باشند، با فقدان یک معیار قانونی یا حداقل معیار شناخته شده در خصوص جرایم اقتصادی مواجه هستیم (Mahdavi-pour, 2016: 19-34). حقوقدانانی که در حوزه جرایم اقتصادی قلم فرسایی نموده‌اند، ضمن اشاره به خلاء عدم وجود تعریف واحد در خصوص جرایم اقتصادی، هریک سعی نموده‌اند تعریفی از این جرایم را ارائه دهند.<sup>۳</sup> با مرور تعاریف صورت گرفته از جرایم اقتصادی،<sup>۴</sup> می‌توان به طور کلی بیان داشت که این جرایم کارکرد، الزامات و نظم نهادها و فرایندهای نظام اقتصادی را دچار اختلال اساسی می‌کنند.

نکته حائز اهمیت اینکه در بسیاری از تعاریف ارائه شده در خصوص جرایم اقتصادی به تمایز آنها از جرایم مالی یا جرایم علیه مالکیت توجه نشده است. در حالی که برای تشخیص جرایم اقتصادی به چند نکته باید توجه کرد. اولاً رویکرد جرایم اقتصادی کلان است و معمولاً با تشکیل باند یا گروه از سوی مرتکبین همراه است. ثانیاً موضوع جرایم اقتصادی تعرض به ساختار اقتصادی دولتی و منافع ملی است. ثالثاً سیاست کیفری سختگیرانه در جرایم اقتصادی حاکم

دادستان‌ها در پرونده‌های احتکار و گرانفروشی؛ عطف به ما سبق شدن آئین نامه به پرونده‌های سابق با موضوع اخلال در نظام اقتصادی کشور؛ لزوم تبعیت کلیه مراجع قضایی-نظامی-اداری-ضابطان از دستور یا درخواست دادگاه؛ تشکیل یگانی مرکب از ضابط خاص و عام برای احضار و جلب متهمان؛ محدودیت در اعتراض به قرار بازداشت موقت؛ لزوم ممنوع الخروجی متهم در پرونده، محدودیت در انتخاب وکیل در مرحله دادرسی و دادگاه؛ کاهش مهلت بین ابلاغ احضاریه و نشر آگهی تا روز رسیدگی؛ قطعی بودن آراء صادره بجز اعدام؛ فرجام‌خواهی محدود در شعب خاصی از دیوان عالی کشور؛ انتشار الزامی حکم محکومیت با ذکر مشخصات متهم در رسانه ملی؛ امکان پخش تمام یا بخشی از جریان رسیدگی؛ از مهمترین جهات دادرسی افتراقی در دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلالگران در نظام اقتصادی کشور محسوب می‌شود.

شایان ذکر است پیش‌بینی دادرسی افتراقی در جرایم اقتصادی توأم با رویکرد سختگیرانه در تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلالگران در نظام اقتصادی کشور در حالی شکل گرفته است که به نوعی برخلاف جریان معمول حاکم بر فرایند دادرسی کیفری در سایر جرایم است، چراکه امروزه گفتمانی تحت عنوان «توافقی شدن آئین دادرسی کیفری» به عنوان بنیادی‌ترین جلوه از تغییر رویکرد حقوق کیفری شکلی در تقابل با آئین دادرسی کیفری سنتی<sup>۱</sup> شکل گرفته است. لذا نویسندگان با طرح این فرضیه که به نظر می‌رسد ویژگی‌های مجرمین جرایم کلان اقتصادی در پیش‌بینی دادرسی افتراقی در دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مؤثر بوده است، در پی آن هستند تا مشخصاً تأثیر شخصیت مجرمین یقه سفید در پیش‌بینی دادرسی افتراقی جهت رسیدگی به جرایم اقتصادی را از نظر نخبگان جامعه (اساتید حقوق، وکلای دادگستری، قضات) مورد بررسی قرار دهند. شایان ذکر است هرچند قضات را می‌توان به عنوان نماد قدرت نیز در نظر گرفت ولیکن نویسندگان در این نوشتار، قضات را به عنوان یکی از گروه‌های نخبگان در نظر گرفته تا امکان مقایسه نظر این گروه با سایر گروه‌ها فراهم باشد.

## مبانی نظری

موضوع جرایم اقتصادی از جنبه‌های مختلف مفهومی و مصداقی قابل تحلیل است. از حیث مفهومی، جرایم اقتصادی از زمانی که به طور جدی در حقوق کیفری و جرم‌شناسی مطرح شده‌اند، هیچ‌گاه به

۲ - در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ برای اولین بار از «جرایم اقتصادی» استفاده شده و در پاره‌ای مواد قانونی دیگر بدون اینکه تعریفی از آن ارائه شود، از آن یاد شده است.

۳ - ایرادهایی که به تعاریف ارائه شده در خصوص جرایم اقتصادی وارد شده است باعث شده برخی از محققان بدون ارائه تعریفی از این جرایم، به ذکر معیارهایی از قبیل انگیزه مرتکب، وسایل ارتکاب جرم، ارزیابی مجرم از عمل مجرمانه و ... بپردازند

۴ - برای مطالعه بیشتر در زمینه تعاریف مختلف از جرایم اقتصادی رجوع کنید به: (Bahremand, 2018: 245) همچنین

(Rizvani, 2020: 16) (Zeraat, 2012: 12) (Saki, 2017: 5) (Hassani & Mehra, 2015: 49-51) (Ebrahimi & Sadegh Nejad Naini, 2013: ۱۵۳) (Darroudi, 2001: 14) (Mahdavi-pour, 2016: 39) (Kabiri & Shafii Khorshidi, 2018: 46) (Shams Nateri & Tavasolizadeh, 2011: 200) (Komajani, 1994: 150) (Koosha, 2001: 7).

همچنین برای مطالعه بیشتر در خصوص مصادیق جرایم اقتصادی و تبیین و توضیح هر یک رجوع کنید به: (Rizvani, 2020: 32-48)

(Mahdavi-pour, 2016: 63-155) (Moghimi, 2017: 73-77)

برای مطالعه در زمینه گونه شناسی جرایم اقتصادی شامل: جرایم مرتبط با نظام پولی و ارزی، جرایم نظام تولید و توزیع، جرایم حوزه پرداخت مالیات، جرایم حوزه نظام صنفی، قاچاق، بورس اوراق بهادار، جرایم مالی کارکنان دولت و پولشویی رجوع کنید به: (Noorzad, 2010: 127-210) (Saki, 2017: 15-610)

۱ - با ویژگی استفاده از ابزارهای واکنشی قهرآمیز و اصرار بر تعقیب همه گونه‌های بزهکاری که در سراسر فرایند کیفری به دنبال پاسخ‌دهی به رفتار مجرمانه می‌باشد.

در اصطلاح حقوقی «مجرم یقه سفید»<sup>۵</sup> به فردی اطلاق می‌شود که با سوء استفاده از موقعیت شغلی و قانونی خود، با ارتکاب اعمال غیرخشن به ظاهر قانونی، منافع غیرقانونی به دست می‌آورد.<sup>۶</sup> این اصطلاح برای اولین بار توسط ادوین ساترلند<sup>۷</sup> در سال ۱۹۳۹ و در معروف‌ترین کتاب خود تحت عنوان «بزهکاری یقه سفیدی» بکار رفت که به عنوان «جرم ارتكابی توسط شخصی قابل احترام و دارای موقعیت اجتماعی بالا با استفاده از وضعیت شغلی خود» تعریف نموده است که تعریفی «مجرم محور یا طبقه محور»<sup>۸</sup> است. سپس در مدخل «دایره المعارف جرم‌شناسی»<sup>۹</sup> در سال ۱۹۴۹ مفهوم مجرم یقه‌سفید را توسعه داد و چنین نوشت: «مجرم یقه‌سفید فردی است که از نظر اجتماعی-اقتصادی دارای موقعیت بالایی بوده و قوانین مربوط به تنظیم فعالیت‌های شغلی خود را نقض می‌کند.» این افراد از پست-های عمومی خود سوء استفاده کرده به نفع خود اموال و امکانات عمومی بهره‌برداری می‌کنند.<sup>۱۰</sup>

اصطلاح «جرم یقه‌سفیدی» اگر چه در قوانین کیفری ایران مورد اشاره قرار نگرفته است، اما از زمان مطرح شدن مفهوم «جرایم یقه-سفیدها» در گفتمان روزمره مردم به صورت محدود ریشه کرده است. هرچند تعبیر «مجرم یقه‌سفید» در میان مردم عادی جامعه، اصلاح مرسوم و رایج نیست ولیکن به نظر می‌رسد «جرایم آقازاده‌ها» اصلاحی است که بیشتر برای افراد عادی جامعه شناخته شده باشد که تا حدودی با اصطلاح «مجرم یقه‌سفید» مطابقت نسبی دارد<sup>۱۱</sup> و دارای ویژگی‌های بارزی هستند از جمله اینکه اولاً مجرمین یقه سفید از اطلاعات خاص و غیرقابل دسترس برای همگان، برخوردار هستند. ثانیاً در فرایند ارتکاب جرم، نزدیکان و آشنایان را برای سهولت ارتکاب جرم جذب می‌کنند. ثالثاً مجرمین اقتصادی محاسبه دقیق منافع حاصل از ارتکاب جرم را انجام می‌دهند. رابعاً خوگیری مجرمین یقه سفید به ارتکاب جرم مشاهده می‌شود. خامساً مجرمین یقه سفید از هنجارمندی ظاهری برخوردارند.

##### 5- White-Collar Crime

۶- به نظر می‌رسد وجه تسمیه این عنوان‌گذاری وضعیت ظاهری چنین مجرمانی است که اغلب با ظاهری آراسته به کت و شلوار تیره و پیراهن سفید و کروات هستند.

##### 7- Edwin Sutherland

##### 8- Offender-based approach

##### 9- Encyclopedia of Criminology

۱۰- برخی معتقدند عنصر کلیدی جرایم یقه‌سفیدها، اعتماد و نقض آن است (Ghouchibaigi, 2019: 239). و آنچه ویژگی مشترک جرم یقه سفیدها را تشکیل می‌دهد عبارت است از «سوء استفاده از اعتماد» است (Shaiker, 2014: 250)

۱۱- برای مقایسه ویژگی‌های مجرمین یقه سفید با مجرمین معمولی از حیث مردم‌شناختی، تحصیلی، استخدامی رجوع کنید به نتایج مطالعات دانشگاه یال در این خصوص در سال ۱۹۸۸ و یا رجوع کنید به: (Benson & Simpson, 2012: 68-84)

است و اعمال تدابیر خاص<sup>۱</sup> در مبارزه با جرایم اقتصادی وجود دارد. رابعاً مجرمین جرایم اقتصادی<sup>۲</sup> دارای ویژگی‌های خاص هستند که تمرکز نویسندگان در این پژوهش بر شخصیت مجرمین یقه سفید است.

در نظریه شخصیت جنایی، پیناتل<sup>۳</sup> بر این عقیده است که نه تنها میان مجرم و غیرمجرم اختلاف درجه وجود دارد بلکه میان خود مجرم نیز اختلافاتی وجود دارد. خصلت‌های روانی همچون خودخواهی، بی‌ثباتی، خشونت و فقدان عاطفه در هر انسانی کم و بیش وجود دارد. شدت و ضعف این خصلت‌ها و فزون‌ی یکی بر دیگری باعث بروز رفتار مجرمانه خاص می‌شود. بر اساس این نظریه، مجرم اقتصادی با دیدن افراد متمول احساس حقارت می‌کند و برای دستیابی به جایگاه آنان، قوانین را نادیده می‌گیرد. خودخواهی فرد باعث فزون‌خواهی وی می‌شود و موجب تحریک او برای رسیدن به جایگاه بالای اقتصادی و یافتن موقعیت برتر در میان جامعه و هم‌نوعان می‌شود. تحریک یک یا چند خصلت از این خصلت‌های روانی ممکن است موجب نفوذ در میان مقامات دولتی شده و پدیده مجرمانه فساد مالی را سبب شود یا اینکه انگیزه‌ای برای کسب منفعت یا امتیاز مادی برای کارکنان و مدیران یک شرکت تجاری باشد (Hatmi, 2021: 47).

نظریه شخصیت جنایی پیناتل صرفاً به شخصیت مجرم می‌پردازد. پیچیدگی و تخصصی بودن رفتار مجرمانه اقتصادی موجب می‌شود که پس از ارتکاب جرم، نه تنها از سرزنش عمومی جامعه ترسی نداشته باشند، بلکه از درون به زرنگی و مهارت خود افتخار کند. جامعه نیز قبح عمل وی را به خوبی درک نمی‌کند و چه بسا برخی هوش و ذکاوت او را تحسین نمایند. این احساس مرتکب می‌تواند ناشی از خصلت‌های شخصیتی خودخواهی یا بی‌ثباتی یا فقدان عاطفه در وی شکل گرفته باشد.

مرگن<sup>۴</sup> نیز شخصیت مجرمین اقتصادی را با ویژگی‌های خود محور بودن، ریاکاری، فقدان دغدغه خاطر و عذاب وجدان، عطش قدرت، از خود راضی بودن، کتمان کاری و پنهان سازی جنبه‌های مجرمانه فعالیت شرکت‌ها یا توجیه اعمال مجرمانه یا استدلال‌های شبه حقوقی توصیف می‌کند (Gassen, 2014: 15).

۱- تدابیر خاص کیفری همچون سرعت در رسیدگی و محاکمه، عدم رعایت تشریفات دادرسی، قطعیت، اجرای سریع، رسیدگی مراجع خاص و ... اعمال می‌شود که بخش عمده‌ای از آنها در آئین نامه تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور نمود و بروز پیدا کرده است.

۲- در ادبیات جرم‌شناسی یک اصطلاح در خصوص مجرمین اقتصادی مرسوم و متداول شده است که از این جرایم تحت عنوان جرایم «آقازاده‌ها» یا «یقه سفیدان» یاد می‌شود.

3- Pinatel. Jean

4- Mergen

خصوصاً تأثیر شخصیت مجرمین یقه سفید در پیش‌بینی دادرسی افتراقی جرایم اقتصادی پرداخته است. خصوصاً اینکه در این پژوهش به تحلیل و انتقاد صرف اکتفا نشده است و مباحث مطرح شده مستند به کار میدانی شده است که به تفصیل در قسمت روش پژوهش تشریح شده است.

در خصوص جرایم اقتصادی آثار متعددی تاکنون منتشر شده است که عمدتاً به تجزیه و تحلیل ارکان جرایم اقتصادی پرداخته‌اند. یکی از اولین آثاری که در حوزه جرایم اقتصادی به رشته تحریر در آمده است و شاید از آن بتوان به عنوان الگویی برای سایر کتب موجود در این زمینه یاد کرد، کتابی با عنوان «جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران» است که در سال ۱۳۸۹ توسط نورزاد چاپ شده است که انتشار آن بر مبنای رساله دکتری ایشان با عنوان «مطالعه تطبیقی سیاست جنایی ایران و سازمان ملل متحد در مقابله با جرایم اقتصادی» می‌باشد. همچنین «حقوق کیفری اقتصادی» عنوان کتابی است که توسط برخی نویسندگان از جمله زراعت در سال ۱۳۹۱؛ ساکی در سال ۱۳۹۶؛ همچنین سیاه‌بیدی و دیگران در سال ۱۳۹۷ منتشر شده است که در این کتب بخش عمده‌ای از جرایم اقتصادی به همراه قوانین خاص آنها مورد تجزیه و تحلیل حقوقی قرار گرفته و ارکان هر یک از جرایم اقتصادی و ویژگی‌های مجرمین جرایم اقتصادی تشریح شده است.

شایان ذکر است در سال ۱۳۹۷ به کوشش نیازپور کتاب «مجموعه مقالات برگزیده ملی همایش سیاست جنایی ایران در جرایم اقتصادی» گردآوری شده که در آن حدود ۲۱ مقاله برگزیده از همایش مورد اشاره مربوط به حوزه‌های مختلف مرتبط با جرایم اقتصادی آمده است. همچنین در سال ۱۳۹۸ نیز به کوشش نیازپور، دانشنامه‌ای با عنوان «دانشنامه علوم جنایی اقتصادی» با همکاری جمع کثیری (بالغ بر ۱۰۰ نفر) از اساتید و محققان حقوق کیفری منتشر شده است که بسیاری از مفاهیم مربوط به جرایم اقتصادی و دادرسی آن مورد توجه قرار گرفته است. از مهمترین ویژگی‌های مثبت این آثار پرداختن به اکثر موضوعات مربوط به جرایم اقتصادی است ولیکن برخی مباحث مطرح شده در این کتب به صورت عمیق مورد تحلیل قرار نگرفته است و بسیاری از مفاهیم در حد طرح موضوع باقی مانده است.

نهایتاً در خصوص اصطلاح دادرسی افتراقی منابع موجود را مورد بررسی قرار داده است. در این زمینه پاک نیت در سال ۱۳۹۶ کتابی با عنوان «افتراقی شدن دادرسی کیفری» منتشر نموده است که در بخش اول به مبانی و در بخش دوم به آثار افتراقی شدن دادرسی پرداخته شده است که تألیف مورد اشاره مربوط به رساله دکتری نویسنده در دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی می‌باشد که در سال ۱۳۹۳ با عنوان «افتراقی شدن آئین دادرسی کیفری؛ مبانی و آثار» دفاع شده است. همچنین نیازپور در سال ۱۳۹۸ کتاب «آئین دادرسی

با این حال اصطلاح جرم یقه‌سفیدان بیان‌کننده جرایمی است که توسط افراد تحصیل کرده و برخوردار از پایگاه اجتماعی در سطح متوسط و بالا صورت می‌گیرد.<sup>۱</sup> یعنی کسانی که لباس خوب پوشیده‌اند و معمولاً انتظار نمی‌رود در ردیف مجرمین قرار بگیرند. این افراد از پایگاه اجتماعی و اقتصادی خود به عنوان پوششی برای فعالیت نادرست استفاده می‌کنند. این نوع از مجرمین به سادگی دستگیر نمی‌شوند و از طریق پول و اعمال نفوذ سیاسی و یا موقعیت اجتماعی یا فرهنگی می‌توانند از ابزارهای قانونی به نفع خود استفاده کنند (Mohseni, 2011: 136). مجرمین اقتصادی اغلب با تأسیس یک شرکت یا شخص حقوقی نوعاً می‌توانند در پس شخصیت حقوقی، خود را مخفی نمایند. در اشخاص حقوقی قدرتمند، یافتن فردی که مجرم واقعی است اغلب کاری دشوار است. این امر باعث می‌شود اشخاص حقوقی به عنوان سپر بلای مجرمان یقه‌سفید مورد سوء استفاده قرار گیرند. از این رو برخی از محققان پیشنهاد داده‌اند «در تحقیقات مقدماتی اصل برائت<sup>۲</sup> در مورد متهمانی که در قالب اشخاص حقوقی جرمی را مرتکب می‌شوند، مورد استثناء قرار گیرند و اصل بر گناهکاری آنها باشد. در این حالت شناخت و مجازات مجرمان یقه سفید که در قالب اشخاص حقوقی فعالیت مجرمانه دارند آسان‌تر است» (Muezzin Zadegan, 2019: 65-66)

### پیشینه پژوهش

به طور کلی با ملاحظه آثار علمی مرتبط با جرایم اقتصادی، اعم از کتب و مقالات و پایان‌نامه‌های بررسی شده، اثری که مشخصاً به موضوع پژوهش حاضر باشد، یافت نشد. شاید مهمترین علت عدم پرداختن سایر نویسندگان به چنین موضوعی، تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۷ بوده است که از این حیث قدمت زیادی ندارند. هرچند در اکثر آثاری هم که بعد از تشکیل این دادگاه‌ها، منتشر شده‌اند، مطلبی در خصوص این دادگاه‌ها مشاهده نمی‌شود. اما آنچه موجب تمایز اساسی پژوهش صورت گرفته توسط نگارندگان نسبت به منابع موجود شده است، روش تحقیق حاضر است که به مقایسه نظر نخبگان جامعه در

۱ - برای مشاهده سایر ویژگی‌های مجرمان اقتصادی از جمله غیرخشن بودن و عدم باور به قانون رجوع کنید به: (Salimi & Davari, 2012: 217-218)  
 (Noorzad, 2010: 77-79)؛ همچنین برای مطالعه در زمینه مقایسه جرایم یقه سفید و جرایم عادی از حیث تفاوت میان سن، جنسیت و طبقه مجرمان رجوع کنید به: (Ghourchibaigi, 2019: 247). برای مشاهده و آشنایی با انواع جرایم مالی یقه سفیدی و مشاهده نتایج چندین تحقیق میدانی در خصوص ویژگی‌های بزه‌دیدگان و مجرمین یقه سفید از حیث نژاد، جنسیت و طبقه رجوع کنید به: (Benson & Simpson, 2012: 147-246)  
 ۲ - برای مطالعه بیشتر در زمینه مفهوم، جایگاه، مبانی، قلمرو، آثار اصل برائت رجوع کنید به: (Varvaei & Hariri, 2016: 85-118).



قضای قضای برای نمونه‌گیری استفاده شد. برای این منظور نویسندگان براساس سابقه و پیشینه‌ای که در مورد اعضای جامعه آماری داشتند، در خصوص اساتید حقوق سعی شد، اعضای هیأت علمی دانشکده‌های حقوق با تخصص جزا و جرم‌شناسی بیشتر مورد تأکید باشند، در خصوص قضات و وکلای دادگستری نیز افرادی که بیشتر در حوزه کیفری فعالیت داشتند مورد توجه قرار گرفتند. جمعاً تعداد ۸۹۱ نفر از نخبگان<sup>۷</sup> به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند که تعداد هر یک از نمونه‌های اخذ شده در گروه‌های مورد پژوهش (اساتید حقوق ۱۵۸ نفر، وکلای دادگستری ۳۱۲ نفر - قضات ۴۲۱ نفر) در جدول ذیل مشخص شده است.

جدول ۱ - فراوانی نمونه آماری نخبگان جامعه (اساتید حقوق - وکلای - قضات)

نخبگان جامعه	فراوانی (نفر)	درصد فراوانی
اساتید حقوق	158	۱۷/۷۳
وکلای دادگستری	312	۳۵/۰۱
قضات	421	۴۷/۲۵
جمع کل	۸۹۱	٪۱۰۰

نویسندگان برای تعیین اعتبار یا روایی<sup>۸</sup> ابزار سنجش، از اعتبار صوری بهره گرفتند. بدین صورت که پرسشنامه پس از تنظیم، در اختیار صاحب‌نظران و افراد برجسته در نمونه آماری نخبگان قرار گرفت و نظرات آنها در رفع ایرادات پرسشنامه لحاظ شد. همچنین برای بررسی پایایی<sup>۹</sup> پرسشنامه، با اخذ آزمون مقدماتی<sup>۱۰</sup> از میان ۳۰ نفر اولیه هر یک از نمونه‌های آماری که مبادرت به پر کردن پرسشنامه نموده بودند، ارزشیابی شد که ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۹۳۹ بدست آمد و حکایت از پایایی قابل قبول داشت. این امر پس از تکمیل فرایند اخذ پرسشنامه‌ها توسط افراد هر نمونه آماری نیز مورد آزمون قرار گرفت که در هر یک از گروه‌های نخبگان جامعه، ضریب بالای بدست آمده از آزمون آلفای کرونباخ به شرح جدول ذیل، دلالت بر اعتبار و پایایی قابل قبول دارد.<sup>۱۱</sup>

کیفری اقتصادی» را به رشته تحریر در آورده است که در فصل اول آن مرحله پیش دادرسی ناظر به این جرایم و در فصل دوم مراحل دادرسی و پسا دادرسی را مورد بحث قرار داده است. نکته حائز اهمیت اینکه هر چند این کتاب در سال ۱۳۹۸ منتشر شده است و مبحث اول از فصل دوم این کتاب به نهادهای رسیدگی کننده به جرم‌های اقتصادی اختصاص یافته است ولیکن مطلبی در خصوص دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور مشاهده نمی‌شود.

## روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف مطالعه از نوع کاربردی<sup>۱</sup> و از حیث ماهیت کلی از نوع توصیفی<sup>۲</sup> - تحلیلی<sup>۳</sup> است که داده‌های آن به صورت پیمایشی گردآوری شده است. با این توضیح که نویسندگان علاوه بر توصیف و تشریح وضعیت فعلی دادرسی افتراقی در دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور، قصد دارند تحلیل جامعی از نگرش نخبگان جامعه در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین یقه سفید بر پیش‌بینی قواعد دادرسی افتراقی در این دادگاه‌ها ارائه دهد. بدیهی است بررسی نگرش نخبگان جامعه در خصوص افتراقی نمودن دادرسی در جرایم اقتصادی، از این جهت اهمیت دارد که چنانچه مطابقت با نظر نخبگان در خصوص یک موضوع احراز شود، این مهم به عنوان یک پشتوانه قوی محسوب می‌شود و می‌توان انتظار تداوم آنرا برای مدت طولانی داشت.

ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها نیز پرسشنامه محقق ساخته<sup>۴</sup> (سؤال‌های پاسخ بسته با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت) بوده است که اصولاً به عنوان یکی از متداول‌ترین ابزارها، برای جمع‌آوری اطلاعات در تحقیقات پیمایشی مورد استفاده قرار می‌گیرد.<sup>۵</sup> برای نمونه‌گیری از جامعه آماری نخبگان جامعه اخذ نظر اساتید حقوق، وکلای دادگستری و قضات، که به عنوان صاحب‌نظران این حوزه شناخته می‌شوند، مورد توجه نویسندگان قرار گرفت. با توجه به اینکه بدست آوردن داده‌های تخصصی و دقیق حائز اهمیت بود از روش

- 1- Applied
- 2- Analytical research
- 3- Experimental research

۴ - شایان ذکر است با توجه به اینکه در حوزه موضوع پژوهش پرسشنامه استاندارد، آن طور که در برخی رشته‌ها وجود دارد، یافت نشد لذا ناچاراً از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است و برای افزایش ضریب تعمیم‌دهی و بدست آمدن روایی تحقیق از صاحب‌نظران این حوزه در طراحی سؤالات استفاده شده است.

۵ - با توجه به مصادف شدن ایام پر کردن پرسشنامه‌ها با ایام شیوع ویروس کرونا در سطح کشور، نویسندگان برای پر کردن پرسشنامه به صورت مجازی و آنلاین اقدام نمودند. برای این منظور پس از طراحی پرسشنامه، از طریق سایت پرس لاین به نشانی [www.porsline.ir](http://www.porsline.ir) پرسشنامه برای فضای مجازی طراحی شد و سپس با استفاده از شبکه‌های پیام‌رسان‌های موجود، اقدام به ارسال پرسشنامه الکترونیک برای افراد نمونه آماری در سراسر کشور شد.

## 6- Judgemental Sample

۷ - لازم به ذکر است تعداد نمونه‌هایی که طبق استاندارد فرمول کوکران می‌بایست اخذ شود، تعداد به مراتب کمتری بود، ولیکن نویسندگان برای افزایش ضریب اطمینان تعداد بیشتری از نمونه آماری را مورد توجه قرار دادند.

## 8- Validity

## 9- Reliability

## 10- Pretest

۱۱ - آزمون آلفای کرونباخ از طریق نرم افزار SPSS و برای تشخیص پایایی پژوهش استفاده می‌شود. همانطور که ملاحظه می‌شود مطابق آزمون آلفای کرونباخ، پایایی بدست آمده برای هر یک از نمونه‌های آماری اخذ شده، بیش از ۰/۷ می‌باشد که قابل قبول محسوب می‌شود و نزدیک بودن ضریب بدست آمده به عدد ۱ نیز حکایت از پایایی بالای ابزار پژوهش بکار رفته دارد.



جدول ۲ - سنجش پایایی سؤالات پرسشنامه (آزمون آلفای کرونباخ)

نمونه آماری	Cronbach's Alpha
اساتید حقوق	۰/۹۰۳
وکلاهی دادگستری	۰/۹۵۱
قضات	۰/۹۶۳

یافته های پژوهش

الف) یافته‌های جمعیت شناختی

یکی از موارد مربوط به مشخصات فردی در سؤالات پرسشنامه، جنسیت افراد بود که حسب داده‌های پژوهش، بخش قابل توجهی از نمونه اخذ شده در هر گروه را مردان تشکیل می‌دادند به نحوی که ۸۵/۴ درصد از گروه اساتید حقوق و ۷۲/۴ درصد از گروه وکلای

دادگستری و ۸۴/۶ درصد از قضات را مردان و الباقی را زنان تشکیل می‌دهند که در جدول ذیل وضعیت نمونه‌های آماری بر مبنای متغیر جنسیت آورده شده است.

یکی دیگر از مهمترین سؤالاتی که در قسمت مشخصات فردی پرسشنامه مورد توجه قرار گرفته بود، مربوط به بزه‌دیده واقع شدن افراد در جرایم اقتصادی است. با ملاحظه پاسخ گروه‌های مختلف نمونه آماری نخبگان جامعه مشخص می‌شود، علیرغم اینکه این قشر جامعه از سطح آگاهی بالایی نسبت به جرایم اقتصادی برخوردارند ولیکن این مهم باعث نشده است نسبت به این جرایم مصون باشند و در هر یک از گروه‌های نخبگان نیز شاهد بزه‌دیده شدن برخی از افراد بودیم که در جدول ذیل مورد اشاره قرار گرفته است.

جدول ۳ - وضعیت نمونه‌های آماری بر مبنای متغیر جنسیت

نمونه آماری	فراوانی/درصد	مرد	زن
اساتید حقوق (۱۵۸ نفر)	فراوانی	۱۳۵	۲۳
	درصد	۸۵/۴	۱۴/۶
قضات (۴۲۱ نفر)	فراوانی	۳۵۶	۶۵
	درصد	۸۴/۶	۱۵/۴
وکلاهی دادگستری (۳۱۲ نفر)	فراوانی	۲۲۶	۸۶
	درصد	۷۲/۴	۲۷/۶

جدول ۶ - وضعیت نمونه‌های آماری از حیث بزه‌دیده واقع شدن در جرایم اقتصادی

نخبگان جامعه	فراوانی/درصد	بله	خیر
اساتید حقوق (۱۵۸ نفر)	فراوانی	۲۱	۱۳۷
	درصد	۱۳/۳	۸۶/۷
قضات (۴۲۱ نفر)	فراوانی	۳۱	۳۹۰
	درصد	۷/۴	۹۲/۶
وکلاهی دادگستری (۳۱۲ نفر)	فراوانی	۲۹	۲۸۳
	درصد	۹/۳	۹۰/۷

ب) یافته‌های اصلی پژوهش

با توجه به اینکه مجرمین اقتصادی، دارای ویژگی‌هایی هستند که آنها را از سایر مجرمان متمایز می‌نمایند و یکی از مهمترین ویژگی‌های این مجرمین، جایگاه و قدرت آنهاست که به عنوان افراد ذی‌نفوذ شناخته می‌شوند. در این راستا به نظر می‌رسد یکی از معضلات رسیدگی به این چنین پرونده‌هایی و شاید مهمترین دلیل به نتیجه نرسیدن برخی از پرونده‌های کلان اقتصادی همین ویژگی‌های منحصر به فرد مجرمین اقتصادی است. لذا فرضیه محققان نیز بر همین مبنا مطرح شد که ویژگی‌های مجرمین اقتصادی و پرونده‌های کلان اقتصادی در پیش‌بینی دادرسی افتراقی در دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور مؤثر بوده است. در جدول ذیل نگرش گروه‌های مختلف مخبگان در پاسخ به سؤال پژوهش ملاحظه می‌گردد.

مداخله گروه‌های مختلف نمونه آماری در پرونده‌های جرایم اقتصادی نیز سؤال دیگری بود که در قسمت مشخصات فردی پرسشنامه مطرح نظر نگارندگان قرار گرفته بود. منظور از مداخله افراد در پرونده‌های جرایم اقتصادی این است که آیا آنها در فرایند رسیدگی به چنین پرونده‌هایی تاکنون شرکت داشته‌اند یا خیر. در گروه اساتید حقوق ۴/۴ درصد در این پرونده‌ها دخالت داشته‌اند که به نظر می‌رسد از باب اشتغال همزمان برخی اساتید حقوق در امر وکالت باشد. همچنین ۸/۷ درصد از نمونه آماری وکلا و ۲۲/۳ درصد از نمونه آماری قضات در پاسخ به این سؤال اعلام نمودند که در پرونده‌هایی با موضوع جرایم اقتصادی دخالت داشته‌اند که در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

جدول ۷ - وضعیت نمونه آماری نخبگان جامعه از حیث دخالت در پرونده‌های جرایم اقتصادی

نخبگان جامعه	فراوانی/درصد	بله	خیر
اساتید حقوق (۱۵۸ نفر)	فراوانی	۷	۱۵۱
	درصد	۴/۴	۹۵/۶
قضات (۴۲۱ نفر)	فراوانی	۹۴	۳۲۷
	درصد	۲۲/۳	۷۷/۷
وکلا دادگستری (۳۱۲ نفر)	فراوانی	۲۷	۲۸۵
	درصد	۸/۷	۹۱/۳

جدول ۸ - نگرش گروه‌های نخبگان در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی در پیش‌بینی دادگاه‌های ویژه اقتصادی

نمونه آماری	بسیار زیاد	زیاد	نظری ندارم	کم	خیلی کم
اساتید حقوق (۱۵۸ نفر)	۸۰	۵۰	۷	۱۳	۸
قضات (۴۲۱ نفر)	۳۵۹	۲۸	۳	۲۱	۰
وکلا دادگستری (۳۱۲ نفر)	۶۵	۱۰۷	۳	۱۳۷	۰
جمع	۵۰۴	۱۹۵	۱۳	۱۷۱	۸

با ملاحظه نتایج بدست آمده مشخص می‌شود همانطور که انتظار می‌رفت، در نظر نخبگان جامعه، شخصیت مجرمین اقتصادی در پیش‌بینی این دادگاه‌های مبارزه با مفاسد اقتصادی و دادرسی افتراقی آنها مؤثر بوده است. با تفسیر نتایج بدست آمده از آزمون کروسکال-والیس، با عنایت به اینکه میزان Sig بدست آمده برابر با ۰/۰۰۰ است، باید اذعان کرد که اولاً فرضیه صفر یا مخالف فرضیه پژوهش رد می‌شود و ثانیاً می‌توان با اطمینان و قاطعیت ۹۹ درصد می‌توان اعلام کرد که شخصیت مجرمین اقتصادی در پیش‌بینی قواعدی متفاوت نسبت به سایر جرایم مؤثر بوده است و این امر در نگرش نمونه آماری منعکس شده است. اما تفاوت میانگین نگرش ابراز شده از ناحیه نمونه‌های آماری، قابل تأمل به نظر می‌رسد که از این جهت لزوم بررسی دقیق‌تر در نگرش گروه‌های مختلف نخبگان جامعه را توجیه می‌نماید.

با تفکیک هر یک از گروه‌های نخبگان جامعه ملاحظه می‌گردد، قضات بیشترین تأثیر را برای شخصیت مجرمین در پیش‌بینی دادرسی افتراقی این دادگاه‌ها قائل هستند و سپس اساتید حقوق به این مهم عقیده دارند. نکته قابل تأمل اینکه وکلای دادگستری قائل به این تأثیر نبوده و میانگین کمتر از ۲/۵ مؤید این است که در خصوص این موضوع، وکلای دادگستری نظری همسو با سایر گروه‌ها نداشتند.

موضوع پژوهش از منظر بزه‌دیده واقع شدن افراد نمونه آماری به عنوان یکی از متغیرهای مداخله‌گر، نیز قابل بررسی است. در این خصوص نیز به نظر می‌رسد افرادی که از نمونه‌های آماری، بزه‌دیده این جرایم واقع شده‌اند بیشتر قائل به اهمیت شخصیت متهمان این جرایم در پیش‌بینی دادرسی افتراقی هستند. برای اینکه این امر مستند

نویسندگان برای آزمون فرضیه مورد اشاره، ابتدا می‌بایست توزیع نرمال بودن داده‌ها را مورد مذاقه قرار می‌دادند تا متعاقباً یکی از آزمون‌های پارامتریک<sup>۱</sup> یا ناپارامتریک<sup>۲</sup> را انتخاب نمایند. در این راستا پس از اخذ آزمون کولموگروف-اسمیرنوف<sup>۳</sup> که  $(P=0/000)$  بدست آمد، مشخص گردید که داده‌های جمع آوری شده از توزیع غیرنرمال برخوردارند و این بدان معناست که هرچند که ارزش علمی پژوهش کاسته نخواهد شد، بلکه صرفاً می‌بایست از آزمون‌های ناپارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده کرد.

از میان آزمون‌های مختلف ناپارامتریک، برای مقایسه میانگین چند گروهی که توزیع نمونه‌های غیرنرمال است، می‌بایست از آزمون کروسکال-والیس<sup>۴</sup> استفاده کرد. این آزمون که معادل آزمون پارامتریک تحلیل واریانس یک طرفه آنووا<sup>۵</sup> (نمونه‌های نرمال داده‌ها) می‌باشد، نوعی تعمیم یا گسترش یافته آزمون من-ویتنی<sup>۶</sup> است. در این آزمون چنانچه Sig بدست آمده کمتر از ۰/۰۵ باشد فرضیه  $H_0$  صفر که مخالف فرضیه پژوهش است رد می‌شود و به عبارت دیگر فرضیه پژوهش تأیید می‌گردد. برای آزمون فرضیه پژوهش، نویسندگان ابتدا سؤالات پرسشنامه که مرتبط با موضوع فرضیه بوده است را با یکدیگر ادغام و سپس مورد آزمون قرار دادند که نتیجه ذیل حاصل شد.

- 1- Parametric Tests
- 2- Nonparametric Tests
- 3- Kolmogorov-Smirnov
- 4- Kruskal-Wallis
- 5- One Way Anova
- 6- Mann-Whitney

به حدس و گمان صرف نباشد، نویسندگان مبادرت به مقایسه نگرش جرایم می‌نمایند. نمونه‌های آماری این پژوهش بر مبنای بزه‌دیده واقع شدن در این

جدول ۹ - آزمون کروسکال والیس - تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی

Kruskal-Wallis Test (Sig)	میانگین (Mean)	تعداد (N)	افراد
۰.۰۰۰	۳/۱۲	۸۹۱	نخبگان جامعه

جدول ۱۰ - مقایسه نگرش گروه‌های مختلف نخبگان جامعه در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی

افراد	تعداد (N)	میانگین (Mean)
اساتید حقوق	۱۵۸	۳/۱۵
قضات	۴۲۱	۳/۷۵
وکلا	۳۱۲	۲/۳۲

جدول ۱۱ - مقایسه نگرش نمونه‌های آماری پژوهش در فرض بزه‌دیده واقع شدن و نشدن در جرایم اقتصادی - تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی

نمونه آماری	بزه‌دیده جرایم اقتصادی	تعداد (N)	میانگین (Mean)
نخبگان جامعه (۸۹۱ نفر)	بله	۸۱	۳/۵۶
	خیر	۸۱۰	۳/۱۰

جدول ۱۲ - مقایسه نگرش گروه‌های نخبگان جامعه در فرض بزه‌دیده واقع شدن و نشدن در جرایم اقتصادی - تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی

گروه‌های آماری نخبگان	بزه‌دیده جرایم اقتصادی	تعداد (N)	میانگین (Mean)
اساتید حقوق (۱۵۸ نفر)	بله	۲۱	۳/۵۲
	خیر	۱۳۷	۳/۰۹
قضات (۴۲۱ نفر)	بله	۳۱	۳/۹۷
	خیر	۳۹۰	۳/۷۳
وکلا دادگستری (۳۱۲ نفر)	بله	۲۹	۳/۱۴
	خیر	۲۸۳	۲/۲۴

جدول ۱۳ - مقایسه نگرش گروه‌های نخبگان جامعه در فرض دخالت در پرونده‌های کلان اقتصادی - تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی

گروه‌های آماری نخبگان	دخالت در پرونده‌های کلان اقتصادی	تعداد (N)	میانگین (Mean)
اساتید حقوق (۱۵۸ نفر)	بله	۷	۳/۴۳
	خیر	۱۵۱	۳/۱۳
قضات (۴۲۱ نفر)	بله	۹۴	۳/۹۹
	خیر	۳۲۷	۳/۶۸
وکلا دادگستری (۳۱۲ نفر)	بله	۲۷	۳/۴۱
	خیر	۲۸۵	۲/۲۲

جدول ۱۴ - آزمون خی دو - بررسی معناداری نگرش نخبگان در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی

افراد	تعداد (N)	میانگین (Mean)	Chi-Square Test (Sig)
نخبگان جامعه	۸۹۱	۳/۱۲	۰.۰۰۰

دو، با عنایت به اینکه میزان Sig بدست آمده برابر با ۰/۰۰۰ است، باید اذعان کرد که اولاً فرضیه صفر یا مخالف فرضیه پژوهش رد می‌شود و ثانیاً می‌توان با اطمینان و قاطعیت ۹۹ درصد می‌توان اعلام کرد که بین نگرش گروه‌های مختلف نخبگان رابطه معناداری وجود دارد و تمایل آنها برای انتخاب گزینه مربوط به تأثیر بسیار زیاد مشاهده می‌شود.

### نتیجه‌گیری

به طور کلی پیشرفت جوامع بشری، گسترش روزافزون صنعت و تکنولوژی، منتهی به پیچیده شدن پدیده مجرمانه نیز شده است که از این بابت سیاست‌گذاران جنایی را به سمت تخصص‌گرایی در پاسخ-دهی به بزهکاران سوق داده است. رسیدگی تخصصی به جرایم، صرفاً نیازمند جرم‌نگاری و کیفرگذاری ویژه نمی‌باشد، بلکه مستلزم پیش-بینی آئین دادرسی و قواعد شکلی خاص است. یکی از مهمترین اقداماتی که می‌توان جهت رسیدگی تخصصی به مجموعه‌ای از جرایم خاص مورد توجه قرار داد، تشکیل نهادها و مراجع ویژه برای رسیدگی به جرایم است.<sup>۲</sup> در خصوص رسیدگی به جرایم اقتصادی، با توجه به تنوع و تکرر فعالیت‌های اقتصادی، اهمیت و حساسیت موضوع، خصوصاً در فرضی که در سطح کلان رخ می‌دهد، به نظر می‌رسد تأسیس نهادهای ویژه و تخصصی (نه اختصاصی) قابلیت توجیه داشته باشد.

برخلاف تخصصی شدن دادگاه‌ها که بنا به پیشرفت و پیچیده شدن جوامع، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است، اختصاصی شدن محاکم کیفری به معنای وقوع شرايطی استثنایی و خاص است که منجر به فاصله گرفتن از ضوابط دادرسی عادلانه و زیر پا نهادن مقررات عمومی آئین دادرسی کیفری می‌گردد و چندان مورد استقبال حقوقدانان قرار نمی‌گیرد. باید توجه داشت که هرچند معمولاً وجود یک شرایط بحرانی، اختصاصی شدن دادرسی را بعضاً توجیه می‌کند، اما شرایط بحرانی دائمی نیست و لذا هر چند در بدو ایجاد چنین محاکمی با دادرسی افتراقی، شاهد استقبال عمومی از تشکیل چنین

همانطور که ملاحظه می‌شود، موضوع مطرح شده از الگوی یکسان و بر مبنای انتظارات موجود در این زمینه شکل گرفت و در میان نخبگانی که بزه‌دیده جرایم اقتصادی واقع شده بودند، این موضوع بیشتر مورد توجه بوده است که در جدول ذیل نگرش هر یک از گروه‌های نخبگان مشاهده می‌شود.

از میان گروه‌های مختلف نخبگان جامعه هم به ترتیب قضات، اساتید و وکلایی که بزه‌دیده جرایم اقتصادی بودند، به ترتیب بیشترین موافقت را در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی بر پیش‌بینی دادرسی افتراقی در دادگاه‌های ویژه مفاصد اقتصادی مطرح نمودند.

همچنین مقایسه نگرش افرادی که دخالتی در پرونده‌های جرایم اقتصادی داشتند با افرادی که اساساً دخالتی در این پرونده‌ها نداشتند می‌تواند در راستای فرضیه پژوهش مورد بررسی قرار گیرد.

همانطور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود در کلیه گروه‌های نمونه آماري نخبگان جامعه، افرادی که در رسیدگی به این پرونده‌ها دخالت داشتند و به نوعی درگیر بودند، بیش از سایر افراد قائل به این موضوع بودند که در پیش‌بینی دادرسی افتراقی دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور، شخصیت مجرمین اقتصادی تأثیر داشته است. در خصوص گروه قضات این نکته قابل توجه است که حتی قضاتی که درگیر این پرونده‌ها نبودند از وکلا و اساتیدی که درگیر چنین پرونده‌هایی بودند بیشتر به این موضوع اذعان داشتند و قضاتی که درگیر رسیدگی به چنین پرونده-هایی بودند به میزان بسیار زیادی قائل به این مهم بودند که در پیش‌بینی دادرسی افتراقی این دادگاه‌ها برای رسیدگی به جرایم اقتصادی، شخصیت مجرمین اقتصادی، تأثیر داشته است.

اما برای بررسی این مهم که آیا اختلاف معناداری میان نگرش گروه‌های مختلف نخبگان در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی بر تأسیس دادگاه‌های ویژه وجود دارد یا خیر، نویسندگان از میان آزمون‌های مختلف پارامتریک، برای بررسی ارتباط یا معناداری نگرش گروه‌های مختلف نخبگان در خصوص تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی بر تأسیس دادگاه‌های ویژه اقتصادی، از آزمون خی دو(کای دو) استفاده نمودند. در این آزمون چنانچه Sig بدست آمده کمتر از ۰/۰۵ باشد فرضیه H صفر که مخالف فرضیه پژوهش است رد می‌شود و به عبارت دیگر معناداری رابطه تأیید می‌گردد.

با ملاحظه نتایج بدست آمده مشخص می‌شود، بین نظر نخبگان جامعه، در پاسخ به پرسش تأثیر شخصیت مجرمین اقتصادی بر پیش‌بینی دادگاه‌های ویژه اقتصادی تفاوت وجود دارد و به عبارت دیگر گروه‌های مختلف نخبگان، تمایل داشتند که یک گزینه(بسیار زیاد) را بیشتر انتخاب کنند. با تفسیر نتایج بدست آمده از آزمون خی

۲ - تخصص‌گرایی در رسیدگی به جرایم و پاسخ به پدیده‌های مجرمانه از جلوه-های حقوق کیفری مدرن و توجه به مهارت و دانش در زمینه‌های خاص و ویژه می‌باشد. شیوه‌های نوین ارتکاب جرایم به ویژه در حوزه مالی و اقتصادی و لزوم آگاهی و تخصص دست‌اندرکاران و مقامات رسیدگی‌کننده به چنین جرایمی، تأسیس نهادهای ویژه رسیدگی به امور اقتصادی را توجیه می‌کند. در راستای تخصصی شدن فرایند دادرسی در حوزه جرایم اقتصادی، برای اولین بار در کشور ما مجتمع قضایی ویژه امور اقتصادی در سال ۱۳۷۵ طی دستورالعملی از سوی رئیس قوه قضائیه وقت تشکیل گردید (Laki, 2019: 797-800)

مقنن، یکی از موضوعاتی است که همواره مورد توجه قانون‌گذاران در ادوار گذشته بوده است و به عنوان پشتوانه قوی برای دوام یک سیاست کیفری یا دادرسی افتراقی از آن یاد می‌شود،<sup>۲</sup> چراکه یکی از عوامل مقبولیت نظام عدالت کیفری و تضمین‌کننده دوام آن، می‌تواند مطابقت رویکردهای اتخاذ شده با نظر اقشار مختلف جامعه خصوصاً قشر نخبگان باشد.

بررسی ویژگی‌های مجرمین اقتصادی و تأثیر آن در پیش‌بینی دادرسی افتراقی براساس نگرش نخبگان جامعه، موضوعی بود که در فرضیه مطرح شد. همانطور که در ابتدای طرح موضوع اشاره شد یکی از اموری که دادرسی افتراقی در جرایم اقتصادی را توجیه می‌نماید، ویژگی‌های خاص و متفاوت مجرمین اقتصادی نسبت به سایر مجرمان است که مانع از به نتیجه رسیدن برخی از پرونده‌های مطرح شده در این حوزه می‌شود. این مهم باعث می‌شود اگر در رسیدگی به این پرونده‌ها، قواعد دادرسی افتراقی نسبت به سایر جرایم حاکم نباشد، قضاات کمتر رغبت به رسیدگی به این پرونده‌ها داشته باشند.

با بررسی داده‌های بدست آمد از پرسشنامه‌های این پژوهش مشخص گردید از نظر نخبگان جامعه شخصیت و ویژگی‌های مجرمین اقتصادی در پیش‌بینی دادرسی افتراقی جرایم اقتصادی مؤثر بوده است و بیشترین تأثیر را برای این موضوع قضاات دادگستری قائل بودند. همچنین افرادی از گروه‌های نمونه آماری نخبگان جامعه که به نوعی درگیر پرونده‌های اقتصادی بودند بیش از سایر افراد قائل به تأثیر ویژگی‌های مجرمین اقتصادی در پیش‌بینی دادرسی افتراقی داشتند.

محاكمی هستيم، وليكن به مرور با کاهش مقبوليت عمومي و انتقاداتي مواجه خواهد شد.

دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلاگران در نظام اقتصادی کشور به عنوان یک مرجع رسیدگی اختصاصی (و نه تخصصی) محسوب می‌شوند که به لحاظ قواعد دادرسی، به صورت افتراقی و متفاوت از دادرسی عمومی می‌باشند. اختصاصی شدن دادگاه‌ها<sup>۱</sup> نمود بارز افتراقی شدن دادرسی کیفری است و شیوه رسیدگی در آنها معمولاً متمایز از سایر دادگاه‌ها و به دور از اصول کلی دادرسی کیفری و گفتمان حقوق بشری حاکم بر آن است.

همانطور که اشاره شد دادرسی افتراقی نسبت به یک موضوع، امری استثنائی تلقی می‌شود که می‌بایست دارای توجیه و پشتوانه قوی باشد. چراکه پیش‌بینی دادرسی افتراقی و متفاوت که ناظر بر تشمت، تفرق و جزیره‌ای شدن آئین دادرسی است (Muezzin, 2019: 46-47) و به لحاظ اینکه امری استثنائی و خلاف اصل تلقی می‌گردد، نیازمند ذکر مبانی قوی می‌باشد. اهمیت این موضوع وقتی که حقوق بنیادین متهمین و محکومین تحدید می‌شود، بیشتر است و مقنن می‌بایست دلایل توجیهی قوی‌تری برای اتخاذ رویکرد افتراقی خود داشته باشد. لذا به نظر می‌رسد در خصوص اصل افتراقی نمودن رسیدگی به برخی پرونده‌ها از جمله پرونده‌های کلان اقتصادی نمی‌توان تردید کرد ولیکن در این فرایند ضرورت دارد انحراف از قواعد دادرسی معمول و اصول منصفانه دادرسی، با توجیهات دقیق همراه باشد.

مطابقت نظر نخبگان جامعه با رویکردهای اتخاذ شده توسط

## References

- [1] Ahmadi, Mohammad Aref. (2017). Fair Trial. Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [2] Ackerman, Susan Rose. (2006). Corruption and government: causes, consequences and reform. Translated by Manouchehr Sabouri, first edition, Tehran: Pardis Danesh Publishing. (In Persian).
- [3] Bagherinejad, Zaiynab. (2015). Principles of criminal procedure. First edition, Tehran: Khorsandi Publications. (In Persian).
- [4] Benson, Michael L; Simpson, Sally S. (2012). White collar crimes are an opportunistic approach. Translated by Esmail Rahiminejad, first edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [5] Bahremand, Hamid. (2019). Corruption. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [6] Bahremand, Hamid. (2018). Economic crime in Iranian law: from definition to answers. In: Collection of National Selected Papers of Iran's Criminal Policy Conference on Economic Crimes, by Amir Hassan Niazipour, first edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [7] Pakniyat, Mostafa. (2014). Differentiation of criminal procedure; Foundations and works. Doctoral thesis,

۱ - برای اولین بار قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷ در تعریف محاکم اختصاصی مقرر می‌داشت: «محاکم اختصاصی آن است که به هیچ امری حق رسیدگی ندارد غیر از آنچه قانون صراحتاً اجازه داده است؛ مثل محاکم تجارت، محاکم نظامی، و غیره که تشکیلات و ترتیبات آنها، به موجب قانون علی‌حده، تعیین می‌شود»  
 ۲ - به عنوان نمونه در دوره پهلوی با ورود و نفوذ بیشتر گروه نخبگان روشنفکر به بدنه حکومت، زمینه بیشتری برای تأثیر در تحولات و قوانین به وجود آمد. تجربه شکست مشروطیت سبب شد تا جامعه روشنفکران با چرخشی فکری از آرمان‌های دموکراسی خواهی و مساوات دست کشیده و راه برون رفت ایران از عقب ماندگی و حرکت در مسیر مدرنیزاسیون را در الگوی آمرانه ببینند.

- criminal law and criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University. (In Persian).
- [8] Saffari Khozani, Hamid. (2011). The position of specialized authorities in the evolution of the criminal justice system of the Islamic Republic of Iran. Master's thesis in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Islamic Studies, Imam Sadigh University. (In Persian).
- [9] Pakniyat, Mostafa. (2017). Differentiation of criminal proceedings, Tehran: Mizan Publications. (In Persian).
- [10] Tadayon, Abbas; Bagherinejad, Zaiynab. (2019). Principles governing economic criminal proceedings. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [11] Hatmi, Iman. (2021). Economic crimes in Iran, First edition, Tehran: Jungle Publications. (In Persian).
- [12] Khezri, Mohammad. (2005). Rent-seeking economy, First edition, Tehran: Publications of Management and Planning Organization. (In Persian).
- [13] Rizvani, Seyed Jalil. (2020). Economic crimes, first edition, Mashhad: Avai Hekmat Publications. (In Persian).
- [14] Zeraat, Abbas. (2012). Economic criminal law, Tehran: Jungle Publications. (In Persian).
- [15] Dadgaran, Seyed Mohammad. (2012). Public opinion and its measurement criteria, ۹th edition, Tehran: Marwarid Publications. (In Persian).
- [16] Saki, Mohammad Reza. (2017). Economic criminal law. ۴th edition, Tehran, Jangal Javadane Publications. (In Persian).
- [17] Salimi, Ali and Davari, Mohammad. (2012). Sociology of Kejrovi, ۵th edition, Tehran: Hozha and University Research Press. (In Persian).
- [18] Siah Bedi Kermanshahi, Saeed; Rahimi Niyat, Iman; Malekzadeh Roudbane, Reyhane. (2018). Economic criminal law, Tehran: Jungle Javadane Publications. (In Persian).
- [19] Shaiker, David. (2014). The concept and nature of punishment, Translated by Hossein Aghaei Jannet Makan, second edition, Tehran: Jangal Publications, Javadane. (In Persian).
- [20] Sadeghi, Mohsen. (2005). Legal principles and its place in subject law, first edition, Tehran: Mizan publication. (In Persian).
- [21] Sadri, Ahmed (2011). Max Weber's Sociology of Intellectuals, Translated by Hasan Abaniki. Second edition, Tehran: Kavir Publications. (In Persian).
- [22] Ghourchibaigi, Majid. (2018). Responding to economic crimes: from criminal strategies to economic regulatory rights. In: Collection of National Selected Papers of Iran's Criminal Policy Conference on Economic Crimes, by Amir Hassan Niazipour, first edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [23] Ghourchibaigi, Majid. (2019). White collar crimes. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [24] Kabiri, Sohail; Shafii Khorshidi, Ali Asghar. (2018). Disruption in the economic system of the country, First edition, Tehran: Majd Publications. (In Persian).
- [25] Gassen, Raymond. (2014). Criminology of economic crime (general theory of fraud), Translated by Shahram Ebrahimi. Third edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [26] Laki, Zaiynab. (2019). Special judicial complex for economic crimes. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [27] Mohseni, Farid. (2019). Economic crime. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [28] Mohseni, Manouchehr. (2011). Sociology of social deviations, Second edition, Tehran: Tahori Publications. (In Persian).
- [29] Mahdavi-pour, Azam. (2016). Differential criminal policy in the realm of economic crime, Second edition, Tehran: Mizan publication. (In Persian).
- [30] Muezzin Zadehan, Hassan Ali. (2019). Publication of the sentence of economic convicts. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [31] Mirkhalili, Seyed Mahmoud; Hassani, Jalaluddin. (2019). Red collar crimes. In: Encyclopaedia of Economic Criminal Sciences, edited by Amir Hasan Niazipour, second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [32] Nazari, Hamed. (2018). Sociology of punishment, First edition, Tehran: Aron Publications. (In Persian).
- [33] Noorzad, Mojtaba. (2010). Economic crimes in Iranian criminal law, First edition, Tehran: Jangul Javdaneh Publications. (In Persian).
- [34] Niazipour, Amirhasan. (2013). Agreement on criminal procedure, Second edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).

- Persian).
- [35] Niazpour, Amirhasan. (2019). Economic criminal procedure, First edition, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- [36] Varvaei, Akbar; Hariri, Mehdi. (2016). A fair and just trial, First edition, Tehran: Ariyadad Publishing. (In Persian).
- [37] Ebrahimi, Shahram; Sadegh Nejad Naini, Majid. (2013). Criminological analysis of economic crimes. Journal of Criminal Law Research, 2(5),147-174. (In Persian).
- [38] Omedi, Jalil; Atofat, Hosseinali. (2015). "Public execution of punishment: justifications and consequences", journal of criminal law and criminology studies, 2(4-5), 213-236. (In Persian).
- [39] Omedi, Jalil; Nakoi, Samia. (2008). "Definition and basics of public criminal proceedings", journal of humanities teacher, 12(3), 23-37. (In Persian).
- [40] Azarbajjani, Alireza. (2010). "Analysis of the methods and bases of reference to laws and sharia in the prosecutor's office and special courts of the clergy", Journal of Private Law Quarterly, 7(17), 59-78. (In Persian).
- [41] Pourhosseini, Mohammadjavad; Qureshi, Seyyed Mehdi and Javadi, Mohammad Hassan. (۲۰۱۷). "Examining the public execution of punishments from the perspective of criminology and the opinions of jurists", Journal of Islamic Law Research, 18(1), 159-184. (In Persian).
- [42] Tavajohi, Abdolali; Dehghani, Ali. (2013). "In the controversy of securityism and fair trial standards", Journal of Criminal Law Research, 2(3),7-34. (In Persian).
- [43] Janston, Jery. (2011). "Penal policy: elitist, populist or participatory", Translated by Behrooz Javanmard, Excellence in Law Journal, (11), 73-104. (In Persian).
- [44] Javanjafari, Abdolreza; Sadati, Seyed Mohammadjavad. (2015). "The concept of power in criminal sociology", Journal of Criminal Law Research, 3(11),9-38. (In Persian).
- [45] Hassani, Jaffar; Mehra, Nasrin. (2015). "A critique on the concept of "economic crime" in the Islamic Penal Code approved in 2012", Journal of criminal law and criminology studies, 2(2-3), 45-69. (In Persian).
- [46] Darroudi, Ali. (2001). "Examining Iran's current policy towards consumer protection and competition", Research Center of the Ministry of Commerce. (In Persian).
- [47] Rahmanian, Hamed; Habibzadeh, Mohammadjafar. (2013). "Criminal instrumentalism: scope, concept, indicators", Journal of Criminal Law Research, 2(5), 47-71. (In Persian).
- [48] Shams Nateri, Mohammadebrahim; Tavasolizadeh, Touran. (2011). "State prevention of economic crimes", Journal of Faculty of Law and Political Sciences, 41(4), 199-217. (In Persian).
- [49] Abbasi, Nikzad; Varvaei, Akbar. (2018). "Investigating and criticizing the effects of the emergence of differential proceedings for delinquent children and juveniles in the Criminal Procedure Law approved in 2012", journal of Social Order Research, 10(4), 171-190. (In Persian).
- [50] Attarnia, Hamed; Goldoust Jouibari, Rajab and Ardebili, Mohammadali. (2017). "Analysis and criticism of the differential nature of military proceedings", Iranian and international legal research, 10(37), 205-240. (In Persian).
- [51] Komajjani, Aliakbar. (1994). "The first program and portfolio of large projects", Magazine and research publication, 9(2), 135-155. (In Persian).
- [52] Koosha, Jaffar. (2001). "Interpretations of economic criminal law" Master course of Mashhad Razavi University of Sciences, second semester. (In Persian).
- [53] Moghimi, Mahdi. (2017). Legal-criminological study of economic crimes (with emphasis on national and transnational prevention strategies). journal of police knowledge research, 19, 69-93. (In Persian).
- [54] Moghadasi, Mohammadbagher; Farajiha, Mohammad. (2013). "Features of populist criminal policies; Comparative study", Journal of Comparative Law Studies, 4(2), 137-155. (In Persian).
- [55] Mirkamali, seyed Alireza; Hossaini, Ensiah. (2016). "Children's differential proceedings in the criminal procedure law of 2012", Journal of Criminal Law Research, 7(2), 245-272. (In Persian).